

LA PAU COM A DEURE: UNA REFLEXIÓ POLÍTICA SOBRE L'ACTUALITAT

José González Fuxà

Doctor en Filosofia per la Universitat de Barcelona

ELS TEMPS ACTUALS: EL FRACÀS DE LES CONDICIONS PRÈVIES PER A LA PAU

L'actualitat és un reflex del nostre passat, i el nostre passat ha estat ple de guerres i conflictes entre els diferents pobles del món, però també de reflexions de pau i superació que han donat com a resultat les fortes normes del dret que avui són vigents en el nostre àmbit internacional. Un dels màxims exponents d'aquesta tendència fou Immanuel Kant, autor del text *Sobre la pau perpètua* l'any 1795, un text escrit a la llum dels esdeveniments i conflictes sorgits de la Revolució Francesa. Encara que els temps actuals són essencialment diferents, comparteixen amb els de llavors aquest ambient bèl·lic que, de fet, és conseqüència d'una part de la nostra pròpia naturalesa. Aquesta amenaça natural, la guerra, fa tan necessari avui com ho va ser llavors el repensar les condicions prèvies i necessàries per a la pau.

Avui, la crisi de la pau és evident només en explorar els tres conflictes que, pel seu perill potencial, són els més importants de les últimes dècades: la invasió d'Ucraïna, la tensió Xina-Estats Units, i la guerra d'Israel amb el món àrab. Aquests conflictes trenquen la major part de les condicions prèvies que Kant proposà per a garantir la pau, essent la primera i més bàsica la qüestió de la intencionalitat de la pau i la seguretat al món. Kant digué que la honestetat entre els pobles és una condició de partida per a l'establiment de la pau¹. Així, l'autor establí que tot projecte de pau ha de partir d'una relació entre parts (estats-nació) en peu d'igualtat i recíproca que garanteixi un fonament epistèmic apropiat del pacte. Aquí apareix, en contrast amb la realitat actual, el primer dels problemes: l'actual construcció de la pau no es basa en la pau mateixa, sinó que ho fa en la gestió de la guerra². Tant la invasió d'Ucraïna,

com la guerra al pròxim Orient o la tensió al mar de Taiwan exemplifiquen que el paper principal de *facto* d'organitzacions internacionals com l'OTAN o la UE és el de mantenir un armistici permanent entre els diferents pobles en conflicte³. Mostra d'això és la política que aquestes institucions estan portant a la pràctica en els conflictes oberts a Europa. Davant la històrica intenció nacionalista de Rússia d'ocupar Ucraïna⁴, aquestes institucions han respost amb una mobilització notable dels mitjans bèl·lics necessaris per afrontar una guerra oberta; ara bé, en el cas del conflicte àrab-israelià, d'un caire molt semblant, tant l'OTAN com la UE han manifestat una evident inacció davant d'un país que ha convertit la legítima defensa en una clara agressió desproporcionada⁵. Aquestes maneres diferents de mesurar ambdós conflictes assenyalen que la comunitat internacional no garanteix les màximes kantianes de que els Estats independents no són mercaderies, ni de que cap Estat es pot immiscir en la constitució o govern d'un altre, i s'entén, subordinar-lo per la coacció, la força o la compra⁶.

Amb això s'arriba a la impossibilitat en la pràctica de l'establiment d'un altre dels pilars bàsics de la pau kantiana, que és la desaparició dels exèrcits permanents. Més enllà de l'aparença naïf d'aquesta qüestió, en ella s'hi amaga un punt fonamental del projecte ètic kantian, i és que amb aquesta condició s'estableix el marc teòric-pràctic de la pau: el respecte i seguiment de l'Imperatiu categòric (IC)⁷. A més de que el propi Kant va escriure que l'ús d'altres Estats com a

1 A la secció primera de *Sobre la pau perpètua*, concretament dels articles 1, 2 i 5.

2 Ortega; 2017: 60.

3 Kant assenyala aquest risc a: Kant, *Sobre la paz perpetua*, art. 1.

4 PUTIN, V., (2021), "On the historical unity of Russians and Ukrainians, President of Russia", <http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181> (consultat el 08/11/2024).

5 United Nations General Assembly, *Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel*. Recuperat de <https://news.un.org/es/story/2024/10/1533421>

6 Kant, *Sobre la paz perpetua*, §1, art. 2 & 5.

7 Kant, *Fundamentación para una metafísica de las costumbres*, Ak. IV, 429 [A67].

Fotografia d'Hudson Hintze en Unsplash

mercaderies implica l'ús dels éssers humans que hi viuen com a mitjans⁸, demanar la dissolució dels exèrcits permanents contribueix a l'establiment d'una pau que entén que els éssers humans no són eines al servei de l'Estat, sinó que són l'Estat mateix. Així, veiem que a les guerres actuals s'ha utilitzat a la població com a mitjà per a assolir fins polítics i militars sense tenir en compte les seves necessitats reals i voluntats. Mostres d'això són les mobilitzacions cívico-militars russes que van provocar un èxode de població civil que no s'ha sentit reconegut en la guerra⁹, o el menyspreu que l'exèrcit israelià ha mostrat per les víctimes civils a la Franja de Gaza com a elements col·laterals (fins i tot sense considerar-les en ocasions com a completament humanes¹⁰) dels seus objectius militars. Certament, aquest ambient generat per l'interès particular d'aquests dirigents fa palesa la realitat que vivim des del final de la Segona Guerra Mundial, i és que, en lloc d'eliminar els exèrcits permanents amb base en una pau que s'estableix per sí mateixa, el que s'ha fet amb la formació, per exemple, de l'OTAN, ha estat cronificar una pau establerta amb base en la possibilitat de la guerra, el que és, de facto, un trencament sostingut de la confiança en la pau. Evidentment, tant l'OTAN

com el Pacte de Varsòvia són institucions militars creades amb una mentalitat de blocs, i la proposta kantiana és una proposta necessàriament global. Això significa que no hi ha possibilitat de construir una confiança en la pau per sí mateixa si no hi ha, al mateix temps, un consens global sobre l'autonomia i la independència de tots els Estats i, conseqüentment, sobre la dignitat dels éssers humans que els constitueixen i que hi viuen. Tristament, aquest no és l'escenari actual.

EL DEURE DE LA PAU, UN MANDAT DE LA RAÓ

Referent a això, una de les tesis kantianes més importants és que la pau és un deure per a tot ésser racional. Això posa l'actualitat en un evident atzucac pel que fa a la justificació d'aquestes guerres, ja que la impossibilitat d'avui dia d'arribar a un consens global és conseqüència de l'enfrontament de dos mecanismes de l'ésser humà en una mena d'aporia: per un costat, Kant reconegué la guerra com un mecanisme natural de l'ésser humà a l'hora d'afrontar potencials conflictes de la vida en comú¹¹; endemés, l'autor assenyala que l'ésser humà es veu, per naturalesa, empès a buscar solucions als conflictes més enllà de l'ús primitiu de la força. Aquesta dificultat és la que, segons Kant, situa l'obligació de la pau en l'àmbit de la moralitat vinculant-lo apodícticament amb el concepte del deure¹².

⁸ Kant, *Sobre la paz perpetua*, §1, art. 2.

⁹ La Vanguardia, (22/09/22), Éxodo ruso tras el anuncio de la movilización militar de Putin, La Vanguardia, <https://acortar.link/4wlkW7> (consultat el 08/11/24)

¹⁰ EuropaPress (09/10/2023). "El ministro de Defensa israelí anuncia el "completo asedio" de Gaza: 'Estamos luchando contra animales'" [<https://acortar.link/2SIJIL>] (consultat el 08/11/24)

¹¹ Kant, *Sobre la paz perpetua*, §1, art. 6.

¹² Kant, *Fundamentación para una metafísica de las costumbres*, Ak., IV, 425 [A59]. Kant vinculà aquesta idea amb els apèndix finals de *Sobre la paz perpetua*: Kant, *Sobre la paz perpetua*, Apèndice I.

Atès això, és clar que els conflictes actius avui a Europa mostren una política contrària a la idea kantiana del deure i, per tant, contrària a la raó com a font legisladora de la moral i d'allò polític. Això és perquè aquests conflictes no són resultat de profundes cavil·lacions ètiques en pro del bé o de la dignitat humana de regions presumptament corruptes, sinó que depenen del fonament que determina la voluntat dels dirigents que poden decidir iniciar-los o evitar-los.

La guerra és sempre contrària al deure i depèn d'un fonament moralment inadequat de la voluntat, ja que la màxima de la guerra no només és contrària a l'IC perquè no és universalitzable, sinó que, a més, és contrària a la completa llibertat i dignitat que enuncia la seva segona formulació, i el deure mou sempre al seu compliment¹³. En aquests termes, la pau és, segons la visió kantiana, un mandat de la raó que exigeix una postura activa en front del conflicte, i que, per tant, participa de la definició del deure en tant que exigeix a la raó un posicionament i una acció en coherència davant la humanitat en sí mateixa. Si la raó, que és la font legisladora, rebutja la guerra i dicta la convergència entre la moral i la política, llavors la pau (com la llei moral) s'ha de fonamentar en la radical igualtat i dignitat de tots els éssers racionals, ja que aquests són els únics capaços de copsar l'obligatorietat del deure i actuar-hi en concordança. Si no fos així, llavors l'acció política es podria determinar per un mecanisme sensible de la naturalesa humana sense perdre el seu mèrit moral, i donant la raó a aquells dirigents que inicien guerres per interessos personals, econòmics o expansius.

BIBLIOGRAFIA

HARMS, G. & FERRY, Todd M., (2005), *The Palestine Israel conflict. A basic Introduction*, Londres: Pluto Press.

KANT, I., (2010), *Fundamentación para una metafísica de las costumbres* (ed. Roberto R. Aramayo), Madrid: Alianza Ed.

KANT, I., (2012), *Sobre la paz perpetua* (trad. Kimana Zulueta Fülcher), Madrid: Akal.

ORTEGA, P. (2017), "La OTAN, una amenaza para la democracia", *VientoSur*, nº155, 59-66.

PUTIN, V., (2021), "On the historical unity of Russians and Ukrainians", *President of Russia*, [<http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>] (08/11/2024).

SÁNCHEZ, M.U. & WODNICK, M.D. (2022), "Ucrania en el tablero geoestratégico ruso: un análisis desde los códigos geopolíticos (1991-2022)", *Novum Jus*, Vol. 16 nº3, 17-42.

VELÁSQUEZ, M.A., (2024), "El conflicto Israel-Hamás: una herencia del pasado", *Escenarios Actuales*, nº1, 11-23.

►► CONCLUSIÓ

En definitiva, el text kantianista deixa clar que l'única possibilitat de construir una pau internacional duradora es troba en la confiança en la capacitat legislativa de la raó, que és contrària a la guerra per ser naturalment tendent al deure. D'això Kant en deduirà la primera aspiració de tot estat polític just: l'establiment de la pau correspon a la subordinació de la política a l'imperi de la raó pura pràctica i, per tant, a la maduració moral dels éssers humans que integren la societat, i llur consens ha de perseguir les màximes pròpies del marc teòric-pràctic de la pau. Això significa, al cap i a la fi, la traducció en allò polític del que Kant suposa que és la missió de l'ésser humà en l'àmbit de l'ètica: la pau¹⁴, com la felicitat, depèn de l'atenció que es presta a les estructures formals del concepte pur del deure que, en tant que a *priori*, fa possible l'experiència moral.

¹³ Kant, *Fundamentación para una metafísica de las costumbres*, Ak., IV, 425 [A59].

¹⁴ Kant, *Sobre la paz perpetua*, Apéndice I.